

ΜΝΗΜΗ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΤΟΥ κ. ΠΑΤΡΟΚΛΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Υφυπουργού Προεδρίας της Κυβερνητικής Δημοκρατίας

Α'

Ο Νίκος Καζαντζάκης είναι Κρητικός, είναι Έλληνας, είναι πανανθρώπινος άνδρας και συγγραφέας. Αυτή την ανέλιξη και το διαχρονικό πλάτεμα γιά τον εαυτό του μάς δίνει ο ίδιος. Και, ακόμη, εκτινάσσεται πέρα από την ανθρωπότητα, πέρα από τη γη, γιά να αγκαλιάσει τό Σύμπαν, όπως διαγράφεται βασικά στην «Ασκητική», τό «κατό άγιο Νίκο Ευαγγέλιο», όπως την ε χαρακτήρισε μά εβδομαδιαία ελβετική εφημερίδα τό 1972.

Οι διαστάσεις του Καζαντζάκη είναι οικουμενικές. Πέρα, ακόμη, από τό σύνορο των ανθρώπων ορίζονται στην «Οδύσσειά» του, τό

Έργον του, όπως την αποκάλεσε ο ίδιος, τό «έπος της λευκής φυλής» και «τό μνημείο του αιώνα μας», όπως την είπαν άλλοι, και εφαρμόζονται στον Οδυσσέα του, πού αποτελεί απεικόνιση της δικής του αυτοσυνειδησίας και φέρει των δικών του οραματισμών. Ήταν «άγριο χόμο της Κρήτης πού έγινε αγωνιζόμενος άνθρωπος».

Αν ζούσε σ' άλλους καιρούς ο Νίκος Καζαντζάκης, ίσως νά εθεωρείτο μύστης, μπορεί και σάν προφήτης. Αλλά μήπως και στους δικούς μας καιρούς δεν ενέπνευσε θαυμασμό και δέος, δεν εδημιούργησε ταραχή, όπως είναι η μοίρα των μεγάλων; Όταν γεννήθηκε, μά Παρασκευή, στις 18

του Φλεβάρη τό 1883, η γριά μαμή τόν φούχτωσε στά χέρια της, τόν πήγε στό φώς, τόν κοίταξε καλά, τόν σήκωσε ψηλά και είπε: «Ετούτο τό παιδί, νά μου τό θυμηθείτε, μία μέρα θά γίνει δεσπότης».

Και δυό χρόνια μετά τό θάνατό του, σ' ένα γράμμα του πρós τη χήρα του Ελένη, ο Αλμπέρ Καμύ έγραψε: «Είχα πάντα μεγάλο θαυμασμό... γιά τό έργο του συζύγου σας. Είχα τή χαρά νά αποδείξω και δημοσία στην Αθήνα αυτό μου τόν θαυμασμό, τόν καιρό πού η επίσημη Ελλάδα έκανε «μούτρα» στον πιό μεγάλο της συγγραφέα... Κι ακόμη δεν εσχώνω πώς τή μέρα πού λυπόμουν νά δεχτώ μία τιμή, πού ο Καζαντζάκης άξιζε εκατό φορές περισσότερο, έλαβα ένα του τηλεγράφημα από τό πιό θερμά. Λίγο ύστερα κατάλαβα μέ τρόπο πώς τό μήνυμα αυτό ήταν γραμμένο λίγες μέρες προτού πεθάνει...» Η τιμή, πού αναφέρεται στό γράμμα, ήταν τό βραβείο Νόμπελ, πού απονεμήθηκε τό 1957, στον Αλ-

μπέρ Καμύ. Αυτό τό βραβείο, γράφει ο Νομπελιστας Καμύ, ο Καζαντζάκης τό άξιζε εκατό φορές περισσότερο.

Δεν έτυχε των επίσημων τιμών ο Νίκος Καζαντζάκης, άλλ' ευτυχώς δεν έγινε και δεσπότης, ούτε και καρδινάλιος, όπως υπήρξε περιπτώση ένα τέτοιο ενδεχόμενο να αρχίσει από τή Νάξο γύρω στά 1898. Έγινε, όμως, ένας πραγματικός άρχοντας. Από τόν καιρό της αγκομαμένης νιότης του ο γιός του Καπετάν Μιχάλη, τού ήρωα και δρόκου, και της Μαρίας, της καλοσυνήτης και άγιας γυναίκας, διάλεξε ένα δικό του δρόμο, διάλεξε τόν Ανήφορο.

Και ήταν ο Ανήφορος ετούτος μία εναγώνια κακοτράχαλη πηρέα, νά βρει τό Θεό. «Σκαρφάλωνε αγκομαχώντας τό σκοτεινό όγκο τού Θεού, άπλωνε τά χέρια, έψαχνε, έψαχνε και μάχονταν νά βρει τό πρόσωπό του». Όταν τόν Απρίλιο τού 1954 η Παπική Εκκλησία ανέγραψε τόν «Τελευταίο Πειρασμό» στον INDEX, τόν Κατόλογο. Αναγορευμέ-

νων Βιβλίων της, όπου πριν είχε αναγράψει και άλλους μεγάλους, ο Καζαντζάκης επιλεγράφησε στην Επιτροπή τού INDEX, εναλλαμβάνοντας τή φράση τού Τερτυλιανού, απολογητή τού Χριστιανισμού τόν δεύτερο και τρίτο αιώνα: «AC TUUM, DOMINE, TRIBUNAL APPELLO». («Στό δικαστήριό σου, Κύριε, κάνω έφεση»).

Έκανε έφεση στό Θεό ο Καζαντζάκης. Κι όταν πληροφορήθηκε πώς και εδω στην πατρίδα και αλλού άλλοι Ιεράρχες ζητούσαν τή δίωξή του, πρόσθεσε: «Με καταραστήκατε, άγιοι Πατέρες, εγώ σας δίνω τήν ευχή μου. Εύχομαι η συνειδησή σας νά είναι τόσο καθαρή όσο η δική μου και τό εϊστε τόσο ηθικοί και θρησκευόμενοι όσο είμαι εγώ».

Ο Νίκος Καζαντζάκης υπήρξε μία ακέραιη ηθική προσωπικότητα. Δεν κατόργησε και δεν κατέλυσε μέσα του τόν φυσιολογικό άνθρωπο. Όμως, τιθάσσευε ή περιόρισε τίς φυσικές ανάγκες, αλλά χωρίς ποτέ νά χάσει τή χάρη και τη χαρά της ζωής, τή συνδε-

σή του με την πλάση, τό πλατύ γέλιο και το χιούμορ του. Ακόμη, ούτε και το ευγενικό ανθρώπινο παρουσιαστικό του. Ήταν «καλός κάγαθος», σύμφωνα με την αρχαία έννοια. Η φυσική ορμή του υποτασσόταν μπροστά στην εκτόξευση της ψυχής πρós τήν υπερφυσική ανησυχία και αναζήτηση. Αγώνας και αγωνία του ήταν νά εισδύσει στην ουσία των πραγμάτων, νά κατατροπώσει τήν ύλη και νά τήν μετουσιώσει σε πνεύμα, νά φτάσει στην εξάιωση και απονευμάτωση, νά καταλήξει στή λύτρωση, νά δώσει μία μεταφυσική ερμηνεία της ζωής. «Μέσα στή βαθιά Σιγή, όρθιος άφοβος, πονώντας και παζοντας, ανεβαινοντας ακατόπαυτα από κορυφή σε κορυφή, έέροντας πώς τό ύψος δεν έχει τελειωμό». Και από εκεί νά κοιτάζει με την «Κρητική Μοιά», πού έγινε σήμερα αντικείμενο πανεπιστημιακής φιλοσοφικής έρευνας.

(ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ)

* Ομιλία τού Π. Σταύρου στά εγκαίνια της εκδόσεως «Μνήμη Καζαντζάκη», στην Εθνική Πνακοθήκη Αθηνών.

ΜΝΗΜΗ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΤΟΥ κ. ΠΑΤΡΟΚΛΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Υφυπουργού Προεδρίας της Κυβερνητικής Δημοκρατίας

Β'

Στό "Άγιον Όρος, όπου πήγε γιά δυό περίπου μήνες τό 1914 — ήταν κάπου 30 χρόνων τότε — γράφει πώς έζησε τήν πίστη των πατέρων μας, πώς ύψωσε παντού τήν ψυχή, πώς χαιρέτισε τή Ζωή» πού υψώνεται σά σείτα της θεας χάρις πρós τα ουράνια».

Μερικοί ανευρίσκουν και παρυσιάζουν αντινομίες μέσα στό έργο του. Δεν είναι τούτο ούτε παράενο ούτε ανεξήγητο. Ο Κα-

ζαντζάκης δεν ήταν δάσκαλος σπό καθέδρας ούτε δογματολόγος ούτε συναξαριστής. Ήταν ένας αγωνιζόμενος άνθρωπος, πού ολοζώης κυνήγησε οράματα σκληρά και ακατάλυτα και γι' αυτό πολύ λαβώθηκε, χωρίς κανέναν νά μάθει πώς πόνεσε, κι ακόμη πολλά φαρμάκια ποτίστηκε από Θεούς και από ανθρώπους. Δικά του είναι τά λόγια τούτα. Γεγονός παραμένει αυτό πού εϊπε και έγραψε η σύντροφος της ζωής του Ελένη ότι, 33 χρόνια μαζί του, ποτέ δεν ντράπηκε γιά καμιά του

πράξη. Αλλά μήπως και η τυχόν αντινομία είναι άσχετη με την ελλητικότητα; Ένωση από πολλά και ποικίλα και ομόνοια αντιθέτων τάσεων είναι η αρμονία, είπαν οι Πυθαγόρειοι. «Έστι γάρ αρμονία πολυμυγών ένωσης και δίχα φρονεόντων συμφρόνησις». Ο Νίκος Καζαντζάκης υπήρξε ταυτόχρονα ένας σύγχρονος Οδυσσέας κι ένας ασκητής τού καιρού μας. Ακόμη και η αρρώστια τού Μανολιού στό μυθιστόρημα «Ο Χριστός Ενασταυρώνεται» υπήρξε δική του προσωπική πάθηση τό 1922 στή Βιέννη, πού ο γιατρός του, ο Δρ. Στέκελ, χαρακτήρισε ως «ασθένεια των ασκητών». Ήταν η σύγκρουση της ψυχής πρós τό σώμα, η άμυνα της ψυχής.

Χαλκέντερος και πολυπλόκτος με μακρόχρονα και μεγάλα ταΐδια μέσα σέ δύσκολες συνθήκες πάνω στή φλούδα της γής, εντυ-

πωσιάζει και εκπλήσσει ακόμα και σήμερα. Από τίς εμπειρίες, τά γεγονότα και τίς εντυπώσεις τών καιρών και ανθρώπων, με το πανοραμικό του μάτι και τήν υπιετή διάνοια, συνέλεξε χρήσιμο υλικό γιά τή συγγραφή τού έργου του, θεατρικού, ταξιδιωτικού, μυθιστορηματικού, ποιητικού. Τα ταξιδιωτικά του βιβλία δεν είναι απλές περιγραφές τόπων και ανθρώπων. Συμπύκνωσε σ' αυτά τήν ψυχή και το χαρακτήρα των χωρών και των λαών και αποτύπωσε και δικές του αντιλήψεις.

Στά μυθιστορήματά του ανάσπασε πολλά ιστορικά γεγονότα και διάματα και εμπειρίες του και το εναρμόνισε με το μύθο, μέ μία γόνιμη έμπνευση και πλούσια φαντασία. Στίς τραγωδίες του έπηρεξε τό ίδιο και θεαματικά ανέτρεξε σχεδόν εέ ολοκλήρου στή μυθολογία και στην ιστορία μας, πολλές φορές γιά νά τονώσει τήν

εθνική αυτοσυνειδησία. Αποκρυσταλλωμένες δικές του αντιλήψεις αφήνονται νά εμποτίζουν τούς ήρωές του.

Στήν ποίησή του οι στίχοι του είναι ρυθμικοί διασκελισμοί αδρών, υψηλών νοημάτων. Τό μεταφραστικό τού έργο είναι, επίσης, τεράστιο. Ήταν ενήμερος της παγκόσμιας πνευματικής ζωής, με υψηλή συνείδηση ευθύνης γιά τή μοίρα τού ανθρώπου. Οδοιπόρος παγκόσμιος και οραματιστής πανανθρώπινος, είχε στίβο τού υπερφάνου αγώνα του ολόκληρη τήν οικουμένη.

Όμως παντού, όπου διεκινείτο και Ζούσε, κουβαλούσε μέσα τού τήν Ελλάδα. Στην «Αναφορά στον Γκρέκο» γράφει πώς κρατούσε πάντα μαζί του ένα σβάλλο Κρητικό χόμο και σε όλες τίς περιπλανήσεις και τίς μεγάλες του αγωνίες το έσφιγγε μέσα στή φύλα του κι έπαρνε δύναμη. Και

στά γράμματά του λέγει! «Ζ στην Ξενιτιά μα η καρδιά μου περιφέρεται στην Ελλάδα». «Τήν Ελλάδα κουβαλώ μαζί μου, τήν Ελλάδα τήν αιώνια». «Κρατώ όλη κερη τήν Ελλάδα κάτω από βλέφαρά μου — τίποτα, θάρρα δεν μου λείπει. Έχω μονάχα τ' αγιάτρευτη αγωνία της Ελλάδας πού θέλουν νά τή γκρεμίσουν. Μ' αυτή ναι αιώνια, το ξέρω και και θά 'θγει κι από τή δοκιμσία αυτό γιγαντωμένη... Ποτέ δεν είχα τόσο πίστη κι εμπιστοσύνη στή ράτσα μας, όπως τώρα. Είναι αιώνας ο Χριστός πού ενασταυρώνεται, γιά ν' αναστηθώ. Πρέπει, αλήθεια, νά μ'αστε π' ρήφανοι γιά τή σύμπτωση αυτή νά γεννηθούμε Έλληνες... Γεννηθήκαμε άρχοντες. Φοβερή χαρά και ευθύνη». Αυτά έγραψε ο Καζαντζάκης τό 1948. Κι έχο αιώνια εθνική επικαιρότητα.

(ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ)

καθημερινή
4/19288-19
112. Μαρτ. 1983